

PRAGMATIZM TAMOIYLLARINING YOSHLAR IQTISODIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDAGI FALSAFIY TAHLILI

Nabiyev Maxsud Abdimannonovich,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF PRAGMATISM PRINCIPLES IN THE DEVELOPMENT OF YOUTH ECONOMIC CULTURE

Nabiyev Maksud Abdimannonovich,
Independent researcher at Sharof Rashidov Samarkand State
University

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПРИНЦИПОВ ПРАГМАТИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

Набиев Максуд Абдиманнонович,
независимый исследователь Самаркандского
государственного университета имени Шарофа Рашидова

<https://orcid.org/0240-0024-0320-032x>
e-mail: maxsud@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada pragmatizm falsafasining asosiy tamoyillari: bilim, haqiqat, qadriyat va bilish jarayoni amaliy mezonlar asosida tahlil etiladi. Pragmatizmning bilimni harakat vositasi sifatida talqin qilishi, haqiqatni amaliy samara orqali aniqlashi, qadriyatlarni real foyda bilan bog'lashi chuqur falsafiy asosda ochib beriladi. Shuningdek, instrumentalizm, fallibilizm, verifikatsionizm kabi yo'nalishlar misolida pragmatizmning zamonaviy tafakkurga ta'siri yoritiladi. Maqola pragmatizm falsafasini insonning faol, izlanishga asoslangan ongiy pozitsiyasi sifatida ko'rsatadi hamda nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: pragmatizm, bilim, haqiqat, qadriyat, amaliy natija, instrumentalizm, fallibilizm, verifikatsiya.

Annotation: This article examines the core principles of the philosophy of pragmatism: knowledge, truth, value, and the process of cognition from the perspective of practical application. It explores the philosophical foundations of interpreting knowledge as a means of action, truth as an idea justified through practice, and values as phenomena defined by real-life utility. The article also highlights the influence of pragmatism on modern thinking through such directions as instrumentalism, fallibilism, and verificationism. Pragmatism is presented as an active, inquiry-based position of consciousness, emphasizing the unity of theory and practice.

Keywords: pragmatism, knowledge, truth, value, practical result, instrumentalism, fallibilism, verification.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные принципы философии прагматизма: знание, истина, ценность и процесс познания с точки зрения их практического применения. Раскрывается философская сущность понимания знания как средства действия, истины - как идеи, оправдавшей себя на практике, и ценностей - как явлений, определяемых реальной пользой. Также анализируется влияние прагматизма на современное мышление через такие направления, как инструментализм, фаллибилизм и верификационизм. В статье прагматизм

представлен как активная, исследовательская позиция сознания человека, подчёркивается взаимосвязь теории и практики.

Ключевые слова: *прагматизм, знание, истина, ценность, практический результат, инструментализм, фаллибилизм, верификация.*

Kirish. Zamonaviy jamiyatda iqtisodiy madaniyat nafaqat iqtisodiy faoliyatga oid bilim va ko'nikmalar majmui, balki shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va axloqiy yondashuvlarining mujassam ifodasidir. Ayniqsa, yosh avlod vakillarining iqtisodiy madaniyatini shakllantirishda falsafiy asoslarni aniqlab olish zarurati ortib bormoqda. Shu jihatdan, pragmatizm tamoyillari yoshlar iqtisodiy ongining shakllanishi va ularning real hayotga mos qarorlar qabul qilish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Pragmatizm falsafasi foyda, amaliylik va natijaviylikni qadrlaydigan yondashuv bo'lib, u iqtisodiy faoliyatning axloqiy, ijtimoiy va individual omillari bilan uyg'unlikda tahlil qilinishini taqozo etadi.

Adabiyotlar tahlili. Pragmatizm, avvalo falsafiy tafakkurining bir yo'nalishi bo'lib, u 1870-yillarda yuzaga kelgan hamda XX asrning birinchi yarmida shakllangan. Falsafiy pragmatizمنىning yetakchi namoyandalari sifatida Ch.S.Pirs, U.Jeyms, J.Dyui, J.Santayana, J.Mid va boshqalarni keltirish mumkin. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy tafakkuri hamda amaliyoti aynan pragmatizmga asoslanadi. Pragmatizm muhim masala - falsafiy fanlarning amaliy ahamiyatini oshirish masalasini hal etishda yetakchi omilga aylangan.[1,52].

Shu jihatdan, pragmatizm falsafasi o'zining amaliy yondashuvi bilan ajralib turadi. Uning diqqat markazida insonning real hayotdagi faoliyati, tajriba asosida shakllangan bilim, haqiqat va qadriyatlar tizimi turadi. "Pragmatizm (yunoncha pragma - ish, harakat) - falsafa, sotsiologiyadagi yo'nalish bo'lib, ularga ko'ra amaliyotda foydali natija beruvchi narsalargina haqiqat, deb baholanadi".[2] Pragmatizm nafaqat nazariy tushunchalar bilan cheklanmaydi, balki ular qanday foyda beradi, qanday natija beradi – degan savolni doimiy ravishda ilgari suradi. Bu esa uni zamonaviy inson tafakkuriga yaqinlashtiruvchi muhim falsafiy oqimga aylantiradi.

Pragmatizmga ko'ra, bilim – bu faqat tushuncha, axborot yoki nazariy mulohaza emas,

balki faoliyatga yo'naltirilgan vositadir. Inson bilimga ega bo'lish orqali hayotda qanday harakat qilishi, qanday qarorlar qabul qilishi va qanday natijalarga erishishi mumkinligi bilan aniqlanadi. Boshqacha aytganda, haqiqiy bilim – bu foydali, ya'ni inson faoliyatida real samara keltiradigan bilimdir. Shu bois, pragmatizmda bilim statik emas, balki dinamik tushuncha sifatida talqin qilinadi – u doimo harakatda, doimo tajribada sinovdan o'tuvchi jarayondir.

Pragmatistlar uchun haqiqatning mezoni uning nazariy yaxlitligi yoki izchilligi emas, balki amalda o'zini oqlash darajasidir. Uilyam Jeymsning ta'kidlashicha, haqiqat – bu inson hayotida "ishlaydigan", foyda keltiradigan fikrdir. Bu yondashuv haqiqatni absolyut va doimiy narsa deb emas, balki o'zgaruvchan va tajriba asosida yangilanadigan hodisa deb talqin qiladi. Bu esa inson tafakkurining ochiqqligi, yangilikka moyilligi va doimiy yangilanish tamoyillariga mos keladi. Haqiqat pragmatizmda mutlaq qonunlar bilan emas, balki amaliy natijalar bilan o'lchanadi. Shuningdek, har bir inson uchun haqiqatning amaliy ahamiyati turlicha bo'lishi mumkin, degan qarash ham ushbu yondashuvda muhim o'rin tutadi.

Pragmatizm qadriyatlar insoniy hayotdagi foydalilik mezoniga bog'langan. Qadriyatlar – bu jamiyatda yoki shaxs hayotida qanday ijobiy natija beradi – degan yondashuv bilan belgilanadi. Shu sababli, bu yo'nalishda qadriyatlar statik va universallashtirilgan emas, balki hayotiy tajriba asosida shakllanadi. Shaxs uchun ahamiyatli bo'lgan narsa – u qanday foyda keltiradi, qanday o'zgarish olib keladi – ana shu jihatlar qadriyat mazmunini belgilaydi. Bu qarashlar insonni qadriyatlar masalasida ham faol subyektga aylantiradi. U o'z hayotiy sharoiti, ehtiyojlari, tajribasi asosida qadriyatlarni shakllantiradi va ularni sinovdan o'tkazib, doimiy yangilab boradi.

Pragmatizm tafakkurda statik pozitsiyani inkor etadi. Bilish – bu tugallangan holat emas, balki har doim rivojlanib boruvchi jarayondir. Tajriba va sinov orqali shakllangan bilim doimo

yangilanadi, takomillashadi. Bu esa inson tafakkurini doimiy izlanishga, shubhalanishga va o'z ustida ishlashga yo'naltiradi. Bilish jarayoni – bu muayyan natijalarni ko'zlash orqali amalga oshadigan intellektual amaliyotdir. Pragmatizm aynan ana shu jarayonni qadrlaydi.

Tahlil va natijalar. Pragmatizmning markazida quyidagi fikr yotadi: agar biz biror ob'ekt haqida bilimga ega bo'lishni istasak, u holda avval bu ob'ektning qanday amaliy samara keltirishi mumkinligini aniqlashimiz kerak. Boshqacha aytganda, bizning bilimimiz – bu ob'ektning real hayotdagi foydasiga oid xulosalardan iborat bo'ladi. Bu tamoyil nazariyani amaliyotga bo'ysundirish emas, balki ularni o'zaro uyg'unlashtirishni ko'zlaydi.

Pragmatizm turli nazariy yondashuvlar shaklida rivojlangan:

Instrumentalizm – bilim va g'oyalarni hayotdagi vosita sifatida tushunish.

Fallibilizm – har qanday bilim xatolarga ochiq bo'lishi mumkinligini tan olish.

Aksilrealizm – haqiqatning obyektiv emas, balki subyektiv asoslarda qurilishini ta'kidlash.

Radikal empirizm – faqat tajribaga asoslangan bilishni tan olish.

Verifikatsionizm – fikrlarning amaliy isbotlanishini haqiqat mezon sifatida belgilash.

Bu yondashuvlar zamonaviy falsafiy tafakkurda harakatga yo'naltirilgan, ochiq, tanqidiy yondashuvlarni shakllantiradi.[3,4].

Pragmatizm yondashuvi yoshlarni an'anaviy andozalardan holi, real hayotiy holatlarga asoslangan qarorlar qabul qilishga yo'naltiradi. Bu yondashuv yosh avlodga iqtisodiy mustaqillik, innovatsion tafakkur va axloqiy mezonlarni uyg'unlashtirish ko'nikmasini shakllantirishda xizmat qiladi.

Pragmatizmning yana bir muhim jihati - etik iqtisodiy xulqni shakllantirishga qaratilganidir. Bu falsafa foydani mutlaq maqsad sifatida emas, balki axloqiy me'yorlar bilan uyg'un holda qaraydi. Shu sababli, halollik, adolat, ijtimoiy javobgarlik kabi qadriyatlar iqtisodiy faoliyatda markaziy o'rin egallaydi. Bunday

qarashlar yoshlar ongida iqtisodiy mas'uliyat va ijtimoiy burch tushunchalarini chuqurlashtiradi.

Xulosa. O'zbekiston sharoitida, bozor iqtisodiyoti asoslari bosqichma-bosqich mustahkamlanayotgan bir davrda, pragmatik tafakkurga ega yoshlar iqtisodiy taraqqiyotning hal qiluvchi omiliga aylanishi mumkin. Ayniqsa, bu yondashuv milliy an'analar, qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilganda, u yoshlar ongida mehnatsevarlik, isrofgarchilikdan tiyilish, innovatsiyalarga ochiqlik va iqtisodiy qarorlar qabul qilishga tayyorlik kabi fazilatlarni kuchaytiradi.

Pragmatizm tamoyillari yoshlar iqtisodiy madaniyatining shakllanishida nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. U insonni real sharoitda faol, ongli va mas'uliyatli iqtisodiy subyektga aylantirishga intiladi. Bugungi o'zgaruvchan iqtisodiy va ijtimoiy muhitda yoshlar ongiga amaliy, foydali, natijadorlikka asoslangan yondashuvni singdirish – ularning iqtisodiy madaniyatini chuqurlashtirish, milliy taraqqiyotga hissa qo'shuvchi yetuk fuqaro sifatida shakllantirishning muhim omilidir. Shunday ekan, pragmatizm falsafasi va tamoyillari O'zbekiston yoshlarini zamonaviy iqtisodiy jarayonlarga mos holda yetishtirishda kuchli falsafiy poydevor bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Саифназаров И. Инновационные методы повышения прикладного характера философских дисциплин // Вестник РФО. – 2018. – №1. – С.52-54.
2. Девид Д. Большой толковый социологический словарь / Д. Девид, Дж. Джери. – М.: Литкон, 2001. – С. 129.
3. Saifnazarov I. Pragmatizm – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining falsafasi sifatida. / Monografiya. – Toshkent, «Oltin qalam nashriyoti» 2023. – 4 b.
4. Komilov, R. R. (2017). The Aesthetic Significance Of The Uzbek Nation's Wedding Ceremonies Evolution. In *practice of communicative behavior in social and humanitarian researches* (pp.47-50).